

Vuile olie: een onzichtbaar probleem met grote gevolgen

Toine Spapens
Lector Milieucriminaliteit
Politieacademie.

Het mengen van afval met stookolie is een weinig bekende en onzichtbare vorm van milieucriminaliteit waarin miljoenen euro's worden 'verdiend.' Het is ook een Nederlands probleem, aangezien ons land een van de grootste producenten van stookolie voor zeeschepen ter wereld is.

'Vuile olie' gaat ten koste van mens, milieu en maatschappij. Het draagt fors bij aan het fijnstofprobleem in de atmosfeer, waardoor mensen ziek worden of voortijdig komen te overlijden. Bovendien kunnen schepen stilvallen omdat de motoren op deze olie vastlopen, wat in drukke wateren zoals de Noordzee, tot gevaarlijke situaties kan leiden. Deze vorm van criminaliteit ondermijnt ook de integriteit van de samenleving. In de markt van de (zee)scheepvaart, waar de prijsconcurrentie zwaar is en brandstof een belangrijke kostenpost vormt, gaat het financiële voordeel van de fraudeurs ten koste van de eerlijke ondernemers. De 'mengers' ontduiken bovendien ook de belasting. Doordat Rotterdam verreweg de grootste bunkerhaven van Europa is, dreigt bovendien forse imagoschade voor ons land. Aanpakken van het probleem vergt verbeterde handhaving, liefst op een geïntegreerde manier door alle betrokken partijen, maar ook van aanvullende regelgeving kan een preventieve werking uitgaan.

Productie van stookolie

De basis van stookolie voor zeeschepen is residuale olie, dat wil zeggen het dikke, teerachtige restproduct dat overblijft na het raffinageproces van ruwe olie. Dit is nog altijd bruikbaar in motoren van zeeschepen, maar bijvoorbeeld ook in de tuinbouw om kassen te verwarmen. Om te kunnen worden verbrand moet de residuale olie echter wel eerst worden bewerkt, in vaktermen: op specificatie worden gebracht. Dit gebeurt door de zware olie aan te lengen met lichtere olieproducten, de zogenoemde 'blendmiddelen.' Dieselolie is geschikt, maar ook andere restproducten uit de raffinage ('cutterstocks'). Afgewerkte olie en bepaalde soorten brandbaar chemisch afval zijn echter ook te gebruiken als 'blendmiddel'. Als ze eerst ontdaan worden van allerlei schadelijke componenten en weer worden opgewerkt tot 'product' is dat op zichzelf ook acceptabel. Helaas is sjoemelen, door geheel of gedeeltelijk onbewerkte afvalstromen te gebruiken, financieel zeer aantrekkelijk. Ten opzichte van de aankoop van schonere, maar duurdere blendmiddelen levert dit per ton stookolie al een winst op van 200-500 dollar, terwijl ook de kosten van het reinigen helemaal of gedeeltelijk worden uitgespaard. Zelfs als 90 procent van de in Nederland verkochte stookolie 'schoon' zou zijn, gaat het al om een criminele winst van 240 tot 650 miljoen dollar op jaarbasis, exclusief de uitgespaarde verwerkingskosten van de afvalstromen.

Een branche met smetten

De brandstofproducenten kunnen blendproducten in het buitenland inkopen of ze van Nederlandse toeleveranciers betrekken. In het onderzoek 'Vuile olie' is gekeken naar de rol van inzamelaars en verwerkers van oliehoudende afvalstromen. Momenteel hebben 66 bedrijven een vergunning om dit soort afval te mogen innemen dan wel te bewerken of verwerken. Daarvan hebben 21 bedrijven beide vergunningen. Het gaat om een gesloten en sterk onderling verweven branche. Een netwerkanalyse laat zien dat bijna de helft van de bedrijven al via één tussenschakel aan elkaar verbonden is. Ook kreeg de helft van bedrijven in de branche in de afgelopen vijf jaar boetes opgelegd vanwege tekortkomingen op milieugebied. Tegen een kwart begonnen de autoriteiten zelfs een strafrechtelijk onderzoek. Dat mag zonder meer als een hoog percentage worden gezien.

Wanneer wordt gekeken naar de criminele achtergrond van degenen die in opsporingsonderzoeken als verdachte werden aangemerkt, wordt duidelijk dat het niet gaat om standaard-criminelen. In de politieke registratiesystemen valt er weinig over hen te vinden. Geïnterviewde politiemensen geven aan dat het gaat om personen die zijn gepokt en gemazeld in de olie-inzameling- en verwerkingsbranche en daarin al jaren, voor uiteenlopende bedrijven, actief zijn. 'Je hebt maar een paar specialisten die weten hoe je de zaak moet belazeren. Die kom je op steeds weer andere plekken tegen. Hun kennis is goud waard en dat weten zij en hun branche ook. Dat zijn als het ware onze veelplegers', aldus een onderzoeker. Inzameling en verwerking van oliehoudend afval was ooit het werkteerrein van tientallen kleine bedrijfjes. Door allerlei fusies en overnames is het aantal bedrijven in de loop der jaren sterk afgenomen en zijn diverse grote consortia ontstaan. Het beeld bij de politie is echter dat de mentaliteit bij de malafide ondernemers nauwelijks is veranderd. Het gaat puur om geld verdienen en de bestuurders van de nu groot gegroeide firma's denken dan ook niet wezenlijk anders dan toen ze nog 'kleine olieboertjes' waren. De schade die zij aanrichten bij mensen, flora en fauna interesseert hen totaal niet.

Niet voor niets kende de branche van inzameling en verwerking van oliehoudend afval in de loop der tijd een aantal geruchtmakende grote affaires. In de jaren tachtig en negentig dumpten bedrijven als Booy Clean, Uniser en Tanker Cleaning Rotterdam (TCR) op grote schaal olie- en chemisch afval in het oppervlaktewater. Uit opsporingsonderzoeken die sinds de eeuwwisseling werden uitgevoerd, blijkt dat thans in plaats van dumping het wemmen de praktijk is geworden.

« waakzaam en dienstbaar »

Controle en opsporing

Vanzelfsprekend zijn de activiteiten van malafide bedrijven al sinds jaar en dag ook bij de handhavings- en opsporingsinstanties bekend. In de jaren tachtig voerde de toenmalige Rotterdamse Rivierpolitie al een controleactie uit met de naam 'Chemix', waaruit bleek dat van vervuilde olie sprake was. In strafrechtelijke zin leverde het weinig op: het openbaar ministerie besloot de zaken te seponeren omdat een schuldige moeilijk of niet aan te wijzen viel.

In 1995 begon de Zeehavenpolitie Rotterdam-Rijnmond wederom met systematische controles op vervuilde bunkerolie, onder de noemer 'Olievlek.' De aanpak was eenvoudig: er werd een monster genomen en als grenswaarden werden overschreden volgde een verbaal. Vooral de monsters van stookolie voor zeeschepen waren vervuild met naftalenen en fenol, die bij aanraking brandwonden kunnen veroorzaken, of via inademing tot klachten aan de luchtwegen, misselijkheid en duizeligheid kunnen leiden. De inzamelaars van vloeibaar afval speelden in dit proces een grote rol. Ze mengden onder andere gevaarlijk chemisch afval met opgewerkte afvalolie en verkochten het als blendmiddel. Ook meer recent controleerde de Zeehavenpolitie op oliehoudende afvalstoffen en op het blenden daarvan met scheepsbrandstof, onder de noemer 'Oliefocus.'

Vanaf 2010 voerde de Waterpolitie van het toenmalige Korps Landelijke Politiediensten geïntegreerde controles uit op de aanwezigheid van vervuilde bunkerolie in schepen, eerst onder de noemer 'Tankerslag' en later 'Waakzaam.' Bij deze acties werd samengewerkt met de Inspectie Leefomgeving en Transport (ILT), de Douane en het Nederlands Forensisch Instituut. De locatie voor de controles was de Kreekkraaksluis, waar alle binnenscheepvaart tussen de havens van Rotterdam en Antwerpen passeert. Tijdens de Waakzaamactie in oktober 2011 onderzochten de instanties 28 tankschepen, waarbij in 21 gevallen nader onderzoek noodzakelijk bleek. Een schip had olie aan boord die afkomstig was van een zogenoemde *debunkering*. Dit betekende dus dat de partij was overgeladen uit een ander schip omdat de kwaliteit zodanig slecht was dat de brandstof onbruikbaar bleek. De Waakzaamacties werden in 2012 nog drie maal herhaald, waarbij onder andere de Minister van Veiligheid en Justitie

en leden van de Tweede Kamer en het Europarlement werden uitgenodigd.

Begin 2012 startten de politie en het functioneel parket met een onderzoeksproject onder de naam Andante, dat zich voor langere tijd richt op het aanpakken van het wegmengen van afval in stookolie. Dit gebeurt niet alleen strafrechtelijk, maar ook door andere interventies te ontwikkelen. Zo deelde de toenmalige Autoriteit Financiële Markten al eens een miljeuenboete uit, op grond van informatie uit een strafrechtelijk onderzoek die liet zien dat inzamelaars van afgewerkte olie ook illegale prijsafspraken maakten. Het team constateert tot op heden vooral een groot handhavingstekort. Partijen die daaraan kunnen bijdragen zijn bijvoorbeeld de Regionale Uitvoeringsdiensten (RUD'en), waarin de bestuurlijke handhaving is geconcentreerd, de Inspectie Leefomgeving en Transport (IL&T) en de politie en het openbaar ministerie. Verdere verbetering van de samenwerking en informatie-uitwisseling tussen de diverse overheidspartijen is noodzakelijk om de handhaving te verbeteren en het probleem effectiever aan te pakken.

Aanvullende regelgeving

Op grond van de ervaringen in de afgelopen dertig jaar, kan zonder meer worden vastgesteld dat het moeilijk is om de branche tot fundamentele gedragsverandering te brengen. Dat is ook verklaarbaar: de winsten zijn hoog en de pakkans en boetes staan daarmee in geen verhouding. Mogelijk dat *namings and shaming* vruchten gaat afwerpen. De branche voelt zich door de handhavingsacties en daarmee gepaard gaande aandacht van de media steeds meer gecriminaliseerd. Er zijn dan ook al enige tijd gesprekken gaande tussen de bedrijven en uiteenlopende overheidsinstanties om tot oplossingsrichtingen te komen.

Voorts zou, in aanvulling op de bestaande afvalregelgeving, gedacht kunnen worden aan het opstellen van duidelijker regels omtrent de stoffen die wel en niet in blendmiddelen mogen voorkomen. Daaraan kan de eis worden gekoppeld dat de brandstofproducenten die de blendmiddelen inkopen daarop ook moeten testen. Zulke expliciete regelgeving bestaat op dit moment niet. Hoewel sommigen argumenteren dat daarmee het probleem 'aan de voorkant' beter zou kunnen worden bestreden, omdat er mee kan worden voorkomen dat schadelijke stoffen *überhaupt* in de brandstof terechtkomen, wijzen anderen erop dat malafide 'mengers' zich er niet door zullen laten tegenhouden: de winsten zijn daarvoor gewoonweg te groot. Een *'magic bullet'* die met één simpele interventie een eind kan maken aan het probleem van vuile olie, bestaat dan ook niet. <<

Vuile olie. Onrechtmatig verwerken en mengen van olieproducten als vormen van milieucriminaliteit is verschenen bij Boom Lemma uitgevers. De pdf is beschikbaar via www.politieacademie.nl, de Mediatheek en PolitieKennisNet. Auteurs zijn Toine Spapens, Monique Bruinsma, Lonneke van Hout en Jessica de Jong.